

Рукотворні образи українського рушника: історія, міфологія, семантика

II. Історичні паралелі

Образна семантика української вишивки XIX – XX ст., зокрема контури геометричних, фітоморфних, зооморфних й антропоморфних зображень, схожа на орнаментальні сюжети доби неоліту. На відміну від мезоліту і пізнього палеоліту (мал. 5-6), неолітичні зображення є зменшеними копіями природних прототипів – тварин, рослин і людей. Інакше кажучи, вони дублюють не натуральні розміри об'єкта, тобто є його зменшеними копіями, що свідчить про розвиток абстрактного мислення і здатність моделювати дійсність за допомогою візуальних образів. Натомість вербальний компонент дійсності описується за допомогою мови, яка також починає активно збагачуватися у добу неоліту, на що вплинули нові суспільні відносини, зумовлені переходом до відтворювального господарства (тваринництва і землеробства), осілого способу життя, появою кераміки і ткацтва.

Поступово візуальні зображення стають елементом мови або протописьма, оскільки передають інформацію за допомогою зору. Найдавнішими є безпосередні повідомлення типу «що бачу, те і малюю», які розвивається до опосередкованих форм бажаного і уявного – «малюю те, що хочу бачити». Важливою особливістю такого «мистецтва» є його натуралістичність, оскільки відмінність між зображенням і реальним об'єктом ще не усвідомлювалася. Одиночне зображення тварини у натуральну величину свідчить про її важливість для тогочасного населення, оскільки один великий бик або олень могли забезпечити плем'я харчами на декілька тижнів. Звідси пояснення головного принципу прадавнього мистецтва – зображення тварини має викликати реальні емоції, що залишається актуальним для сучасних авторів і свідчить про важливість процесу споглядання (пор. з формулою доконаного знання: «Краще один раз побачити, ніж сто раз почути»).

На відміну від палеоліту і мезоліту (мал. 5-6), неолітичні зображення є композиційними. Зокрема, декілька тварин зменшеного типу утворювали

композицію, у центрі якої часто зображували людину (мал. 7). В українській вишивці також є центр, розташування якого нагадує наскельні малюнки неоліту сюжетного типу.

Мал. 7. Танець Когул: Ель-Когул, Каталонія, Іспанія. Фото з інтернету.

Мал. 8. Зображення людини і бізона. Печера Ласко, Франція. Фото з інтернету.

Часто неолітичні зображення трактуються як міфологічні. Однак у мистецтві неоліту превалюють зображення реального життя тогочасного населення. Відповідним чином пояснюються окремі зображення на рушниках. Наприклад, вишиті церкви можуть тлумачитися подвійно: те, що люди бачили кожного дня або аналог «Небесного Єрусалиму» або «раю на землі». Напевне, що спосіб пояснення залежить від потреб того, хто споглядає ці зображення.

Головна увага приділяється не факту присутності, але дії – оповіданню про якийсь процес, наприклад, полюванню, війні, побуту тощо. У зв'язку з цим малюнки втрачають в якості, людей і тварин зображують схематично, позначаючи лише головні ознаки, наприклад, статеві органи (мал. 8).

На відміну від давньої культури, на рушниках відсутні динамічні зображення, наприклад, сцени полювання. Принцип динамічності сповідується у мистецтві іконопису у сюжетах «житій святих подвижників». Натомість рушник завжди статичний, що підтверджує позицію тих дослідників, які вважають вишивку сакральним письмом. У міфології небесний світ, на протигагу земному, є статичним, оскільки є територією праформ – божественних незмінних архетипів, за зразком яких моделюється дійсність.

Мал. 9. Петрогліфи. Швеція. I тис. до н.е. [6].

Мал. 10. Кам'яна могила. Україна. Фото з інтернету.

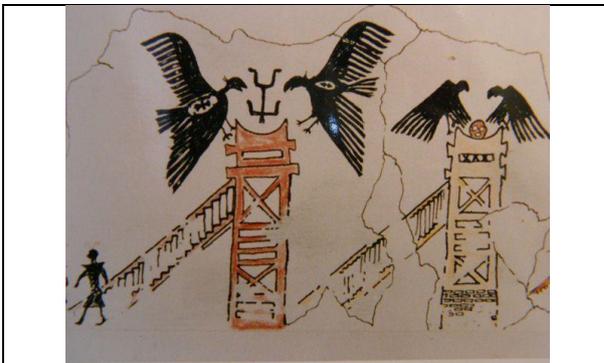
Мал. 11. Людина у скафандрі. Петрогліф. Фото з інтернету.

Вишиті зображення українських рушників часто нагадують петрогліфи – схематичні зображення людей і тварин, які заміняють громіздкі малюнки і призначені для передачі інформації. Головне завдання петрогліфів є упізнаваність об'єкта, що трансформується згодом на піктографічне письмо.

Відповідні зображення могли бути схематичними описами ідеальної моделі буття, наприклад, вдалого полювання, яке потім може реалізуватися у вербальних описах – міфах про небесне полювання (наприклад, д-гр. Артеміди чи д-нім. Фрігги). Труднощі дешифровки полягають у відмінності світогляду тогочасних людей і сучасників. Наприклад, відомими є петрогліфні зображення людини у скафандрі, зорельотів, тарілок, драконів тощо (мал. 11).

Разом із тим, вишивка є пізнішим видом мистецтва, що виник після того, як людина навчилася виготовляти і фарбувати тканину. Очевидно, що вишивання є можливим за умови відносно осілого способу життя, коли виникає запас їжі, в жінка може перебувати на місці, не мандруючи разом із чоловіком у пошуках їжі. Найдавнішими кольорами, які використовувалися для орнаментациї тканини, є червоний, чорний і білий. Археологічні знахідки

МАл. 12. Грифи, які з'їдають плоть покійного. Чатал Гуук. Фото з інтернету.

доводять, що відповідні кольори уже існували у натуфійській культурі (Туреччина 7 тис. до н.е., поселення Чатал-Гуук) і позначали розмежування «того» і «цього» світів. Зокрема, чорними зображували хижих птахів, які з'їдали тіла покійних, які після цього пригортали землею.

Далі буде.